Etnikai földrajzi kutatások Köztes-Európában

4.3. MOLDOVA ETNIKAI KONFLIKTUSAINAK FÖLDRAJZI VONATKOZÁSAI

A mai Moldovai Köztársaság a történeti Moldva keleti területét, természetföldrajzilag pedig lényegben a Dnyeszter, a Prut és az Al-Duna közötti területet foglalja magába. Az ország már a középkortól folyamatosan része annak az átmeneti geopolitikai zónának, amely a jelenleg köztes-európainak definiált térség és az orosz hatalmi érdekek között húzódik (Bosse, G. 2010; Gabanyi, U. A. 1995; Hanne, G. 1998). A területen a politikai csatározások mellett erőteljes volt a különböző nyelvek, felekezetek keveredése, amelyek mögött sokszor nagyon komoly történeti, társadalmi törésvonalak is rejlenek, és amelyek a mai napig is sok esetben politikai szinezetet kapnak. E problémákat is leginkább ez a pufferzóna jelleg határozza meg.

Az ország lakosságának mai identitását a kora középkorban kialakult Moldovai Fejedelemség állami keretei és az ország történelmi kataklizmái alapozták meg, amit később a nyelvi különállás jelölt ki, majd pedig a modern nacionalizmusok idején a hatalom nyelvpolitikája, ezzel párhuzamosan pedig az elitek geopolitikai mozgástere határozott meg. A modern nemzettéválás idején az oszmán struktúrák lebontásával egyidőben a 19. századi, kezdetben orosz, később szovjet hatalmi expanzió és ezzel párhuzamosan a román nemzetépítés hatásai együttesen alakították ki az ország keleti újlatin nyelvet beszélő lakói körében a jelenleg megfigyelhető sajátos identitáskonstrukciókat (Neukirch, C. 1996).

E folyamat sajátos, még a Köztes-Európában megszokottól is eltérő viszonyokat eredményezett. Jelenleg a nyelvhasználatban figyelhető meg a legmeghatározóbb törésvonal, amelybe a modernkori identitás történeti meghatározottsága mellett a jelenlegi hatalomhoz való viszony is tükröződik. E jelenség, illetve az ehhez vezető folyamat kialakulásának, azok területi konzekvenciáinak, illetve hatásainak földrajzi vizsgálata alábbi fejezetünk célja.

4.3.1. Történelmi előzmények a 19. századig

A terület az 5–13. század időszakában a lovasnomád törzsek felvonulási területeként funkcionált. Ez a tény járult leginkább ahhoz, hogy szilárdnak mondható állami struktúra csak a középkor utolsó harmadában alakult itt ki, jóllehet a környéken formálódó államok (pl. Magyarország, vagy Lengyelország) már korábban szívesen integrálták volna e területet országukba. Az 1359-ben alapított Moldvai Fejedelemség keleti részére később a dinasztialapító Basarab nevéből képzett Besszarábia kifejezést is használták. Fénykora a 15. századra tehető, ezt követően a terület az ekkor a Balkán és a Krím irányába különösen dinamikus külpolitikát folytató Oszmán Birodalom vazallusa lett.

A nyelvekkel és vallásokkal szemben alapvetően türelmes Oszmán Birodalom politikája miatt általában a perifériákon elég vegyes nyelvi és vallási képet mutatott a társadalom. Így volt ez Moldva területén is, bár a lakosság nagy része a korabeli román nyelv egy dialektusát beszélte. Az etnikai mozaikot támasztja alá, hogy a román nyelvben a szláv jövevényszavak aránya a 30%-ot is meghaladta a 19. század előtt. A nyelvhatár ugyan nem volt éles, ráadásul kelet felé fokozatosan növekedett a szláv nyelvűek (oroszok, ukránok) száma és aránya.

A geopolitikai szituáció a 18. században kezdett megváltozni, amikor a fokozatosan megerősödő Orosz Birodalom a nyugati és déli perifériái felé orientálódva szembe találta magát az oszmánokkal. Ennek eredménye több orosz-török háború a 18., sőt még a 19. század folyamán is, aminek következtében a harcok fókuszában lévő Moldva is fokozatosan orosz erőtérbe került. Lengyelország felosztásával a Fejedelemség keleti határa a Dnyeszter vonalában stabilizálódott, míg északnyugati csücske (Bukovina) a Habsburgok kezére került.

1812-ben egy újabb orosz-török háború következtében a Prut mentén osztották föl a területet és annak keleti részét, Besszarábiát az Orosz Birodalomhoz csatolták. Ez a mozzanat alapvetően meghatározta a mai Moldova történetét a modern nemzettéválás, nemzetépítés időszakában (Solomon, F. 2002). Kezdetben a cári politika a bizonytalan geopolitkai helyzetben adókedvezményeket és a hadseregbe történő sorozás itteni mellőzésével kedvező helyzetet is ígért, vélhetően azért, mert kereszténységet az Oszmán Birodalom sem sorozott (leszámítva a rác szabadcsapatokat és a devsirme áttért áldozatait). Később az 1820-as évek végétől, a közigazgatás átszabásával, az orosz szokásjog átvételével szűkebb lett a nyelvi és kulturális sokszínűséggel rendelkező helyi társadalom mozgástere (Bochmann, K. 1996).

A cári Oroszországban azonban a birodalomépítés logikájából következően inkább a közigazgatás nyelvének és annak kultúrájának támogatása volt az elsődleges. A 19. század első felében ezért kezdett átformálódni a lakosság etnikai térszerkezete. Ez részben a román nyelvűek a Pruttól nyugatra fekvő Moldvai Fejedelemségbe történő fokozatos kivándorlását, míg a belső orosz térségekből, főként az adminisztráció és a gazdaság területére az orosz nyelvűek érkezését jelentette. Az állam gazdasági megfontolásokból amúgy támogatta az ekkor háborús frontzónában lévő, a román parasztok folytonos kivándorlásával, illetve a törökök és tatárok kitelepítésével 200 ezer főre apadt népesség számának növelését, így főként a mai ország északi részében kiszolgált ukrán kozákok, délen az Oszmán Birodalomból menekülő bolgárok, vagy egy szervezett telepítés keretében német telepesek is otthonra leltek itt ebben az időben (van Meurs, W. P. 1994).

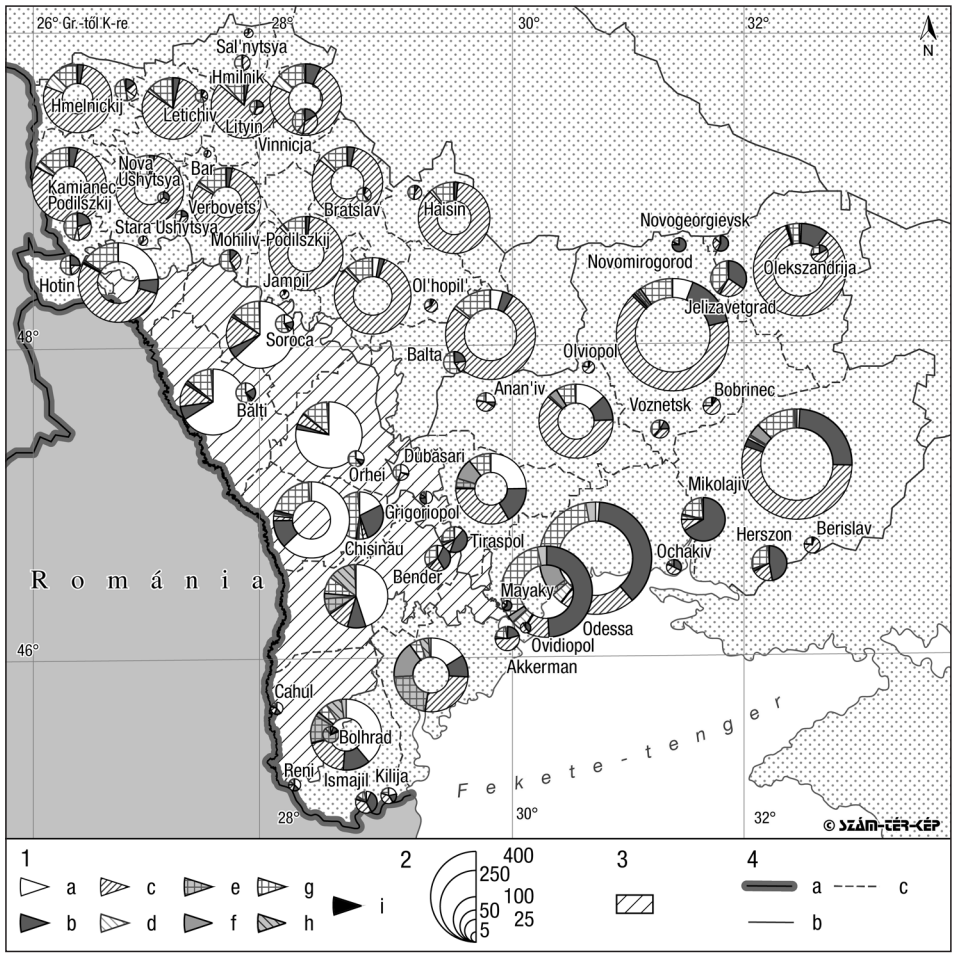
A Birodalom berendezkedése, illetve a perifériák megerősítése miatt az egyházszervezetet és az iskolahálózatot is elérte az oroszosítás. Ennek következménye hogy a térségben növekedett az orosz nyelv és kultúra befolyása. Az 1870-es években korlátozták a román nyelvet az oktatásban és az egyházi liturgiában is.

Így a román nyelvűek fokozatosan a vidéki térségekbe szorultak, míg a városokban leginkább a zsidók mellett a szláv nyelvűek kerültek csaknem kizárólagos többségbe (Berindei, D. 1996).

Ezzel szemben a Kárpátok és a Prut között húzódó, továbbra is önálló Moldvai Fejedelemségben a Havasalföldi Fejedelemséggel történő nyelvi, kulturális egység megteremtése volt a cél. Ezzel lényegében a politikai pozícióját erősíteni kívánó románság nemzettéválása folyt, amely érdekes módon az erdélyi és bukovinai románokkal sokkal intenzívebb kulturális kapcsolatban állt. E folyamat keretében az általuk beszélt nyelv modernizálása, sztenderdjeinek közelítése, illetve nyugati orientációja is egyre inkább előtérbe került. 1860-tól szakítottak például a cirill ABC használatával (ami a Pruton túl egészen 1918-ig megmaradt), valamint kigyomlálták a szláv szavakat (Solomon, F. 2002).

A szervezett telepítések, az ellentétes irányú migráció keretében a román és orosz, valamint ukrán lakosság spontán kicserélődése, illetve a közigazgatás szisztematizálásába bújtatott kulturális offenzíva együttes hatásai az 1897-es népszámlálás által kirajzolódó etnikai térszerkezeten is nyomot hagytak. A román népesség elsősorban a korabeli Besszarábiát alkotó 8 ujezdből (járás) a városhiányos járásokban alkotott abszolút többséget (Orhei (eredeti neve Őrhely; 77%), Bălți (66%), Soroca (63%), Chișinău (62%)). Közösségeik azonban számottevő mértékben a dél-besszarábiai Bender (ahol relatív többséget alkottak (45%)) és Izmail (39%), valamint az észak-bukovinai Hotin járásban is megtalálhatóak voltak. Ugyanakkor a korábbi moldvai fanarióta berendezkedés elől menekülő román parasztok letelepedésének kiterjedését jelzi a 20. század fordulóján is kimutatható, Novorosszijába (a szomszédos Herszon gubernium területére) benyúló periférikus településterületük. Itt a három északi járásban nyugatról keletre csökkenő arányban voltak jelen (Tyiraszpol (24%), Ananiv (13%), Jelizavetgrad (6%)) (*14. ábra*).

Ellentétben a románokkal, a moldovai oroszok etnikai térszerkezetének kitüntetett pontjai ekkoriban döntően egybevágtak a régió városainak, az orosz előre nyomulás politikai erődjeinek földrajzi elhelyezkedésével. Jelentős az arányuk Tyiraszpolban, Benderben, Chișinăuban. Ez a tény érvényes volt a zsidóságra is, akik az előbbi városok mellett az északi térség városaiban abszolút többséget alkottak, de a gubernium fővárosaként funkcionáló Chișinăuban is ekkor a lakosság csaknem felét tették ki (49%). A jelzett időszakban a moldovai ukránok alapvetően a mai ország északi területén (Hotin járásban 53%), valamint az újonnan benépesített Budzsák városaiban jelentek meg (Akkerman (53%), Kilija (39%), Izmail (37%)). Szintén itt – főként a rurális térségekben – volt a bolgárok és németek etnikai súlypontja is.

14. ábra Az oroszországi románok etnikai területének etnikai összetétele 1897-ben
1 – A lakosság anyanyelvi megoszlása, a – román, b – orosz, c – ukrán, d – lengyel, e – bolgár, f – német, g – zsidó, h – egyéb; 2 – A lakosság száma; 3 – A mai Moldovai Köztársaság területe; 4 – Határok, a – országhatár (1000 fő); b – guberniumhatár; c – ujezdhatár. (Forrás: Oroszországi népszámlálás 1897)

4.3.2. A nyelv kérdése a 20. században

4.3.2.1. A román hatalom törekvései...

A mai Moldovai Köztársaság területén élő román nyelvűek identitására nagy hatást gyakorolt az a tény, hogy 1917-ben a megroggyant Oroszország a perifériákon területeket veszítve kénytelen volt lemondani e térségről, amely az ekkor létrejövő Nagy-Románia része lett. Ugyanakkor 1924-ben szovjet részről a

Dnyesztertől keletre létrehozták a 19. századtól Novaja Rossziába történő fokozatos kirajzás következményeként még jelentős román/moldáv nyelvű lakossággal (30%), de vegyes etnikai összetétellel rendelkező térségben a Moldáv Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságot (MASzSzK). Két évvel később az első szovjet népszámlálás idején e terület lakosságának relatív többségét az ukránok tették ki (48,5%), de jelentős, egyaránt 8% fölötti arányban voltak jelen, leginkább a városokban az orosz és zsidó lakosok. Mellettük jelentős még ekkoriban is – főleg a rurális terekben – a német és a bolgár lakosság száma és aránya. A területi autonómia egyrészről része volt a Szovjetunió kezdeti nemzetiségi politikájának, másrészt pedig nem titkolt célja, hogy az orosz geopolitikai törekvéseket is érzékeltessék (Gercen, A. A. 2010). Ettől kezdve a 20. században a terület folyamatosan a Szovjetunió és Románia közötti külpolitikai vita tárgyát képezte (*14. ábra*).

Ennek egyik terepe a moldovaiak nyelve, identitása, öndefiníciója, illetve ezek bizonytalansága körül formálódott ki. A román nemzetpolitika számára 1918 után egyértelmű volt a nemzet származás, nyelv alapú definíciója, így evidens volt, hogy a korábbi Besszarábia román nyelvű lakossága a román nemzet része (Bochmann, K. 1996). A korábbi 100 év folyamatai azonban erős lenyomatot hagytak a társadalmon, jóllehet a terület teljes népessége nem vált orosz nyelvűvé. Az 1930-as népszámlálási adatok értelmében (a Moldovához csak részben kapcsolódó Hotin megyét nem számítva) a Moldovát alkotó 8 darab romániai megyében csaknem 2,5 millió főt írtak össze, amelynek abszolút többségét (59,6%) a románok tették ki a második legnépesebb etnikumot reprezentáló oroszok (12,1%) előtt (*14. ábra*). Ezen kívül a zsidók (6,8%), a bolgárok (6,6%), valamint az ukránok (6,1%) képviseltették még magukat jelentősebb mértékben, míg a közel 100 ezer fős gagauz (4%), és 80 ezer fős német (3,2%) etnikai zóna már jóval kisebb területre korlátozódott. Az alig 10%-os népességsúllyal rendelkező városokban ugyan 1930-ra a románok városi részaránya 30,8%-ra emelkedett, a növekedés a centralizációs törekvéseknek tulajdoníthatóan javarészt Chișinăut érintette. A többi város mindennapjait (Cetatea Albă, Tighina, Bălți, Ismail) továbbra is a zsidók (városi részarányuk 29,4%), illetve az oroszok (28,7%) jelenléte határozta meg a két világháború közötti időszakban (Livezeanu, I. 1995).

Azt nehéz megítélni, hogy Besszarábia Romániával való egyesülését a tömegek hogyan fogadták, de a két terület eltérő történelmi pályája miatt jó okunk van feltételezni, hogy az ellenérzés nemcsak a városi, nem román nyelvűek részéről volt kitapintható. A nagyfokú szubszidiaritást biztosító zemstvo rendszert felváltotta a modern nemzetállam főváros-központú működési modellje, amelyet a kulturális közelség ellenére a moldovai lakosság a cári politikához képest idegenebbnek érzékelt (Petrescu, C. 2001). A vidéki térségek a regáti Romániában kialakított irodalmi nyelvétől elszigetelt román nyelvű csoportjaira beszédmódjuk miatt könnyen rásütötték az alacsonyabb rendű állampolgárok bélyegét, vagy hogy

nem lojálisak az új hatalommal szemben. Ugyanez vonatkozott a hivatalos román nemzeti definícióba egyértelműen nem besorolható vegyes területeken, adott esetben vegyes házasságokban élő, kétnyelvű csoportokra is. Leginkább csak a Romániával már korábban is intenzív kulturális kapcsolatot tartó értelmiség profitált a román hatalom megjelenéséből (SIUPUR, E. 1993).

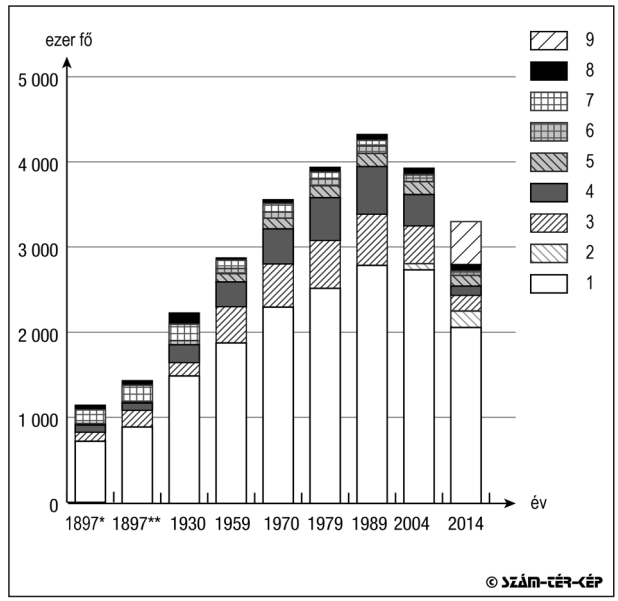
A két világháború között szovjet területen létező, keleti felében a mai Transznyisztrinál nagyobb kiterjedésű MASzSzK-ban pedig nagyobb hangsúlyt kaptak a szovjet érdekeknek megfelelő nemzetiségi stratégiák. E szerint törésvonalak nemcsak a románnem román csoportok között léteztek, hanem (romániai)román-(moldovai)román (vagy inkább moldován, moldáv) viszonylatban is kitapinthatók voltak. Emellett a közös adminisztratív és gazdasági tér is fontos eleme volt a sztálini nemzetértelmezésnek. Ennek megfelelően próbálták a moldovaiak nyelvét távolítani a romántól, amit legegyszerűbben a cirill betűhasználattal értek el. E folyamatok később természetesen még nagyobb hangsúlyt kaptak (TONTSCH, G. H. 1996).

4.3.2.2. A szovjet hatalom erőterében

Miután a németek kinyilvánították érdektelenségüket a térség iránt, a Molotov–Ribbentrop Paktum záradékaként a korábban az Orosz Birodalomhoz tartozott Besszarábia nyíltan a szovjet területi követelések céltáblájává vált. Így a sztálini külpolitikának megfelelően a román vezetés, 1940-ben kivonta rendfenntartó erőit a Prut és a Dnyeszter közötti területről és azt a szovjetek megszállták. Ekkor alakul ki a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság a Szovjetunió egyik szövetségi köztársaságaként. Besszarábia egyesült a MASzSzK-val, leszámítva annak csupán 25-30%-nyi román nyelvű lakossal bíró legkeletibb térségét. Ugyanakkor a történeti Moldova déli, igen heterogén etnikai lakossággal rendelkező részét, a Budzsákot Ukrajnához csatolták. Bár Németország Szovjetuniót követő megtámadása után Románia újból bevonult a térségbe, 1945 után megint az 1940-es határok közötti adminisztrációs beosztás jutott érvényre (*14. ábra*).

A helyi, főleg román nyelvű lakosság elmenekülése, a deportálások és a fizikai megsemmisítés megroppantotta az amúgy is bizonytalan kollektív identitással rendelkező helyi társadalmat. Számuk csak az 1950-es évek elejére érte el az 1930-as szintet, és csak ugyanezen évtized végére mutat növekedést (*15. ábra*). A progresszívabb társadalmi rétegeitől „megszabadított" és megfélemlített román társadalmat így nem volt nehéz „szovjetizálni". Ennek a legnyilvánvalóbb terepe pedig éppen a nyelvhasználat volt. A moldáv nyelv, a moldáv népnév következetes használata, a cirill ABC újbóli bevezetése, a romántól való különbségek hangsúlyozását volt hivatva elősegíteni.

Az orosz nyelv egyre intenzívebb térfoglalását a második világháború utáni nagy népességmozgások következtében létrejött demográfiai vákuumba érkező

15. ábra A moldovai lakosság etnikai összetételének változása 1897-2014 között
1 – moldáv; 2 – román; 3 – ukrán; 4 – orosz; 5 – gagauz; 6 – bolgár, 7 – zsidó; 8 – egyéb; 9 – Transznyisztria lakossága (Forrás: Eberhard, P. *2002; Moldáv népszámlálás 2004, 2014; Atlas DMR 2004)*

többnyire orosz, ukrán nyelvű, a hatalomhoz lojális népesség intenzív beáramlása készítette elő. Az oroszok száma 1930-tól 1959-ig 37%-kal növekedett, míg az ukránoké ugyanezen időszak alatt több mint két és félszeresére duzzadt, amivel a szovjet tagköztársaságok között az Ukrán SZSZK-t leszámítva megelőzik az orosz népességet. Ezt a folyamatot főként a városokban és a Dnyesztertől keletre húzódó, már korábban is Oroszországhoz tartozó részén erősítette az 1950-es évek jelentős munkaerőt igénylő iparosítása is. Később ezt egészítette ki még a belső orosz etnikai térségből nyugdíjasok ezreinek a kellemesebb klíma miatti ideköltözése. E folyamat főleg az orosz (kisebb részt az ukrán) lakosság számát növelte meg az 1950-es évektől folyamatosan egészen az 1980-as évek végéig. A növekedés esetükben sokkal intenzívebb volt, mint a moldáv többség, illetve a gagauz és bolgár kisebbség körében, akik számának és arányának növekedése a szovjet embereszményhez történő asszimiláció, az orosz nyelvváltás miatt mutat lassulást. Az ebben az időszakban ideérkező csoportok ebben a politikai környezetben nem érezték szükségét a helyi nyelv elsajátításának és fokozatosan elidegenedtek a helyi, sajátos kulturális közegtől (Posch, E. 2011).

Az orosz nyelv használata fokozatosan a társadalmi felemelkedés zálogává, illetve közvetítő nyelvi státuszából a nem oroszok második anyanyelvévé kezdett válni, ami az 1970-es évektől hivatalos belpolitikai irány is volt. A városi miliő

kulturálisan is egyre inkább megváltozott. Ezzel is a hivatalos cél az új szovjet identitás kialakítása volt. Ennek a következménye, hogy Moldovában a városi népesség inkább az oroszt használta, ami a regionális különbségeknek is egyfajta kifejeződése lett (Dumbrava, V. 2006). Az inkább szovjet identitású, oroszul beszélő, leginkább a Köztársaság transznisztriai, illetve a Szovjetunió távolabbi térségeiből érkező képzettebb, főként műszaki értemiségi csoportja állt szemben a falusi térségekben élő, helyi identitással rendelkező, román/moldován nyelvű, szegényebb rétegekkel. Ezért sok esetben a Moldovai Köztársaságban a románul beszélőknek még ma is kisebbségi érzése van az oroszul beszélőkkel szemben.

Ez utóbbiak elszigeteltsége nemcsak az esetlegesen perspektivikusabb városi terektől fokozódott, hanem a Romániával, annak kultúrájával amúgy sem túl erős kapcsolat is jelentősen gyengült. A külföldi utazás erőteljes korlátai mellett a hivatalos pártpolitika is akadályozta a kulturális kapcsolatokat és például a román irodalom nagyjait, mint Creangă-t vagy Eminescut következetesen moldovai írónak neveztek (ami igaz is volt, de azt nem emelték ki, hogy Moldova Romániához tartozó részében tevékenykedtek). A románság irányába egy keskeny pallón csupán egy nagyon szűk értelmiségi réteg találta meg az utat.

4.3.3. A rendszerváltás sodrásában

Ez az értelmiségi csoport lett a bázisa annak a kezdeményezésnek, amelyik a gorbacsovi peresztrojka és glasznoszty következtében az informális beszélgetéseken túl is kinyilvánította, hogy a Moldovai SzSzK-ban a román nyelv az orosztól erősen áthatott. Ezt követte a nyílt ellenállás az addigi hivatalos nyelvpolitika ellen, mellyel évtizedes tabuk dőltek le. Az 1980-as évek végén pedig már egy még ekkor is provokatívnak számító nyilatkozat látott napvilágot, hogy a nyelv román és nem moldáv, amit latin betűkkel kellene írni. Ez a tény, illetve az igény, hogy legyen a köztársaságban hivatalos a román nyelv, a rendszerváltás forgatagában 1989. augusztus 31-én törvényerőre is emelkedett. Az orosz pedig szükségképpen – szintén hivatalosan – az interetnikus kommunikáció nyelve maradt. A szélesebb társadalmi csoportok esetében a szovjet nyelvpolitika következményeként a Romániában sztenderd román nyelvhez fűződő viszony azonban megbomlott. Az irodalmi nyelvet sokszor nem is értik, főleg a kevésbé képzettek számára idegen. Ugyanakkor a helyi viszonyokra utaló „moldáv" nyelv jobban megragadható a számukra (Ciscel, M. H. 2007).

A nyelvtörvény elfogadását követően felgyorsultak az események, mivel egy év múlva már a teljes önállóságát is kikiáltotta az ország, a románt kizárólagosan hivatalossá téve. Ezzel együtt a szovjet szimbólumokat (zászló, címer) is a tradicionálisnak számító (román) szimbólumokra cserélték. Ez a tény leginkább az addig nyelvi, kulturális és egzisztenciális alapon előnyösebb helyzetben lévő

nem román nyelvűeket töltötte el aggodalommal, hiszen a nyelv számukra vált hirtelen nehezebben áthatolható akadállyá. Így ők a román nyelv térnyerését a Romániához való közeledésként, az azzal való egyesülés előszobájaként érzékelték és ez a tény heves ellenlépésekre sarkallta őket.

1990-ben az ország Dnyesztertől keletre fekvő, iparosodottabb, jelentős nem román (főként orosz és ukrán) nyelvű lakossággal rendelkező területén kikiáltották a Dnyesztermenti Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaságot, ahol az első intézkedések egyike a román nyelv használatának hatályon kívül helyezése és a cirill ABC megtartása volt. A konfliktus ezután kiélesedett és egy több mint ezer halottat eredményező polgárháborúba torkollott. Az 1992-es békekötés óta jóllehet a terület de jure Moldova része, de a moldáv állam semmilyen hatással nem bír a terület életére. Ugyanakkor egyetlen ENSZ tagország sem ismeri el a szakadár köztársaságot, amely többek között annak köszönheti létét, hogy Oroszország stratégiai érdekeire hivatkozva támogatja, illetve erősíti saját jelenlétét a már hagyományosnak mondható érdekszférájában. Mint békefenntartó erő, ENSZ felhatalmazás alapján állomásozik ott az orosz 14. hadsereg.

A helyzet fenntartásában a helyi politikai vezetők, valamint Oroszország mellett korábban Ukrajna is érdekelt volt, mivel Moldávia esetleges egyesülése a 2007 óta Európai Unió és NATO tag Romániával a térség nyugati orientációját, illetve a nyugati országok befolyásának növekedését jelentené. Bár Oroszország folyamatosan lebegteti erre az esetre azt a lehetőséget, hogy bekövetkeztével Magyarország és Bulgária Romániával szembeni területi követeléseit is támogatná. Az érzékeny geopolitikai egyensúly természetesen bármikor felbomolhat ezért érdekeltek leginkább a keleti szomszédok Transznisztria önállóságában (Benkö, A.–Malek, M. 2005).

A szakadár transznisztriai helyzettel párhuzamosan délen a türk nyelvű, de ortodox vallású gagauzok is egyre hevesebben követelték az autonómiájukat (Zaichovschi, T.– Drume, I.–Şorin, L. 1996). Nyelvüket ugyanis csak az 1950-es években modernizálták és csak röviddel a rendszerváltás előtt lett az oktatás nyelve. Az orosz leginkább körükben töltött be közvetítő nyelvi funkciót. Konfliktusuk a központi kormányzattal megoldódott, miután részükre elfogadható kompromisszumként autonómiát biztosítottak. A gagauzokhoz hasonló a lakosság csupán 2%-át kitevő bolgár nyelvűek helyzete is, jóllehet az ő itteni kompaktnak mondható településterületüket a Budzsák leválasztásával a határ kettévágta és jelentős részük ebben az időben már az önálló Ukrajna lakója volt. Rájuk később hatással volt a kormány integrációs törekvése, illetve a fent említett, példás gagauz autonómia is (Teosa, V.–Kuyjuklu E. 2008).

A rendszerváltáskor történt politikai változások keltette társadalmi feszültségek mellett a gazdasági átalakulásból, valamint az iparosodott Transznyisztria elvesztéséből következően a társadalomra szakadt egzisztenciális gondok is egyre

jelentősebbé váltak az egyén számára. A nemzeti önállóság, vagy a Romániával történő egyesülés kérdése mellett egyre inkább az egyén boldogulása foglalkoztatta a társadalmat (Büscher, K. 1996). A nehéz helyzet megmutatkozik a jelentős népességfogyásban is, amely jellemzően a posztszovjet térségben a fiatalok elvándorlása és a nehéz egzisztenciális helyzet miatt okoz jelenleg is fokozódó társadalmi problémákat. Emellett a romló gazdasági helyzet miatt a születéskor várható egyre csökkenő élettartam, az alkoholizmus, depresszió is erodálja a lakosságot (Cazacu, M. 2007).

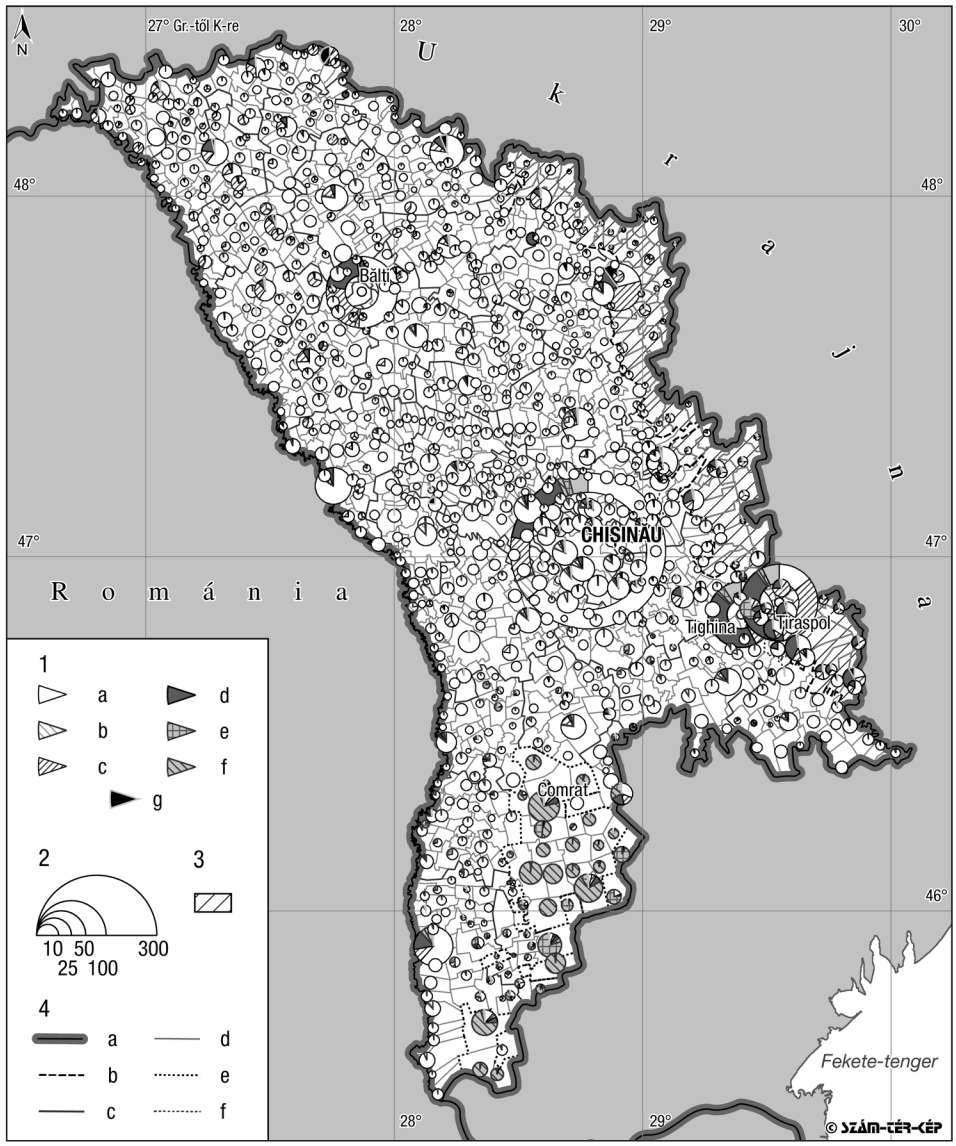
Ez a tény az identitáskeresésben vagy annak megerősítésében is más utakat jelentett, mint amit a hivatalos politika sugallt, akár orosz, akár román részről. Ebben pedig nemcsak a történelmi tapasztalatok, tradíciók jelentek meg, hanem a közelmúlt szovjet nyelvpolitikája és a jelen politikai törésvonalai is.

4.3.4. A politikai törésvonalak 21. századi lenyomata

A rendszerváltás után 2004-ben első alkalommal Transznisztriában is lezajlott népszámlálás alapján megállapítható, hogy az 1990-es évek viszontagságos politikai és gazdasági szituációja miatt a népesség addigi töretlen növekedése megállt, és az összlakosság 1989-es adatokhoz képest főként az orosz és ukrán lakosság elvándorlása miatt jelentős csökkenést mutatott. A lakosság túlnyomó többsége (69%) ekkor is még mindig moldáv. A két jelentősebb kisebbség az ukránok és az oroszok aránya pedig 10% körüli. A gagauzok az összlakosság 4%-át, a bolgárok pedig 2%-át teszik ki. Figyelemre méltó, hogy a lakosság majdnem 2%-a bizonytalan identitáskonstrukciók ellenére románnak mondta magát. A fenti népcsoportok területi elhelyezkedésében a rendszerváltás nem hozott változást, a lakosság továbbra is a történelmileg meghatározott etnikai térszerkezetet mutatja (*16. ábra*).

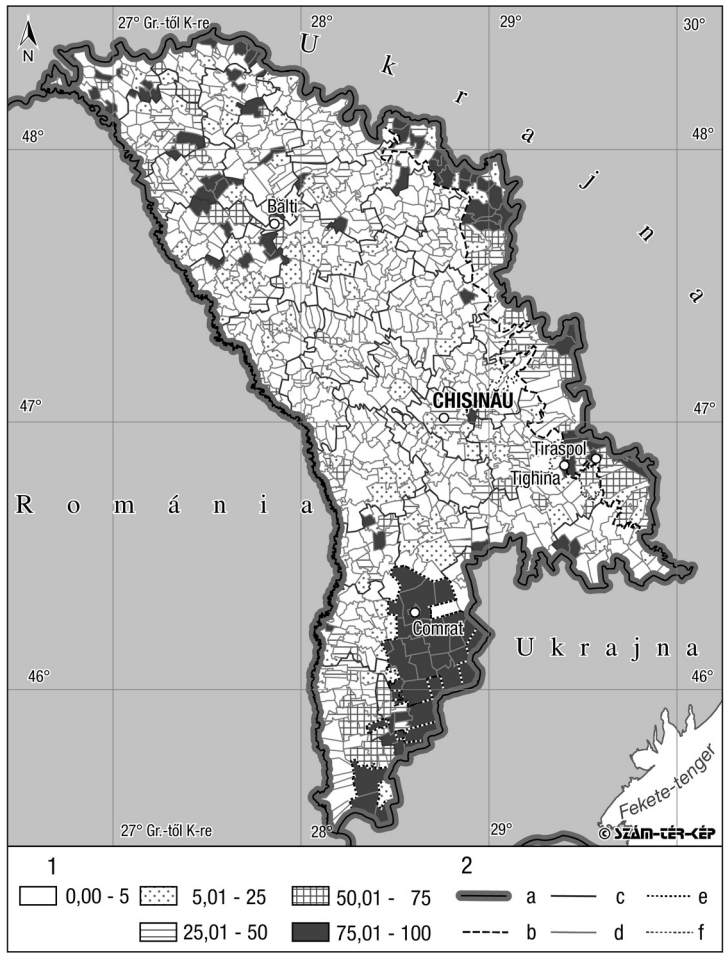
A 2004-ben nem moldávok arányát bemutató térkép (*17. ábra*) jól mutatja az 1990-es évek konfliktusainak etnikai hátterét is; egyrészt kirajzolja az ország déli részén koncentrálódó – időközben autonómiát élvező – gagauzok, illetve a budzsáki bolgárok Moldovába átnyúló településterületét, másrészt pedig hangsúlyozza a transznisztriai terület lakosságának erőteljesen ukrán, illetve orosz dominanciáját. De az ország északi rajonjaiban is sok helyen a tömbösödés jeleit mutatják az ukrán többségű községek (Kőszegi M. 2016).

A legújabb, 2014-es adatok (amelyek etnikai bontásban Transznisztriára nem állnak rendelkezésre) az etnikai térszerkezetben lezajlott lassú változás mellett a lakosság további drasztikus csökkenését mutatják, leginkább a szakadár, egyetlen ENSZ tagállam által sem elismert transznisztriai, valamint Moldova nagyobb városokkal rendelkező területein (*18. ábra*). Ez utóbbi térségekből tovább folytatódott az orosz és ukrán lakosság elvándorlása, amelyet a hátrányos gazdasági

16. ábra Moldova etnikai összetétele kommunák szerint 2004-ben
1 – A lakosság etnikai összetétele, a – moldáv, b – román, c – ukrán, d – orosz, e – bolgár, f – gagauz, g – egyéb; 2 – A lakosság száma (1000 fő); 3 – Transznyisztria területe; 4 – Határok, a – országhatár, b – Transznyisztria és Moldova nem hivatalos határa, c – rajonhatár, d – a Gagauz Autonóm Terület határa, e – vitatott területek határa (Forrás: Moldáv népszámlálás 2004, Atlas DMR 2004)

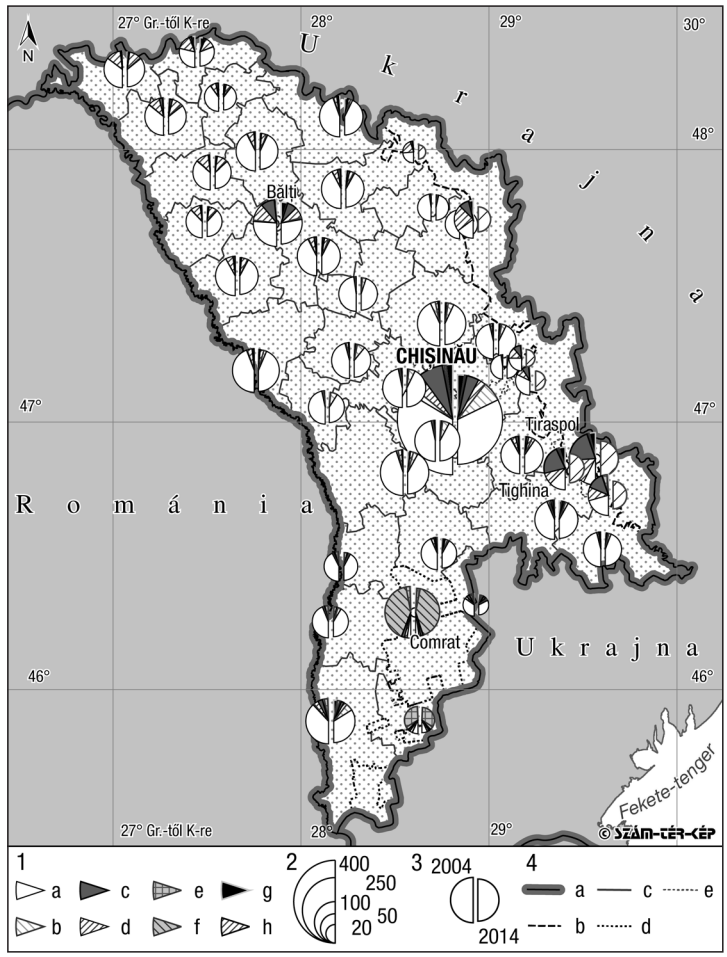
helyzet mellett az is segít, hogy a Moldovai Köztársaság lakossága kihasználva a sajátos (kül)politikai szituációt, akár több ország állampolgárságát is felveheti. 2011-ben csaknem félmilliónyi nem moldáv (bolgár, orosz, román, ukrán)

17. ábra A nem moldávok aránya 2004-ben
1 – A nem moldávok aránya (%); 2 – Határok, a – országhatár, b – Transznyisztria és Moldova nem hivatalos határa, c – rajonhatár, d – a Gagauz Autonóm Terület határa, e – vitatott területek határa (Forrás: Moldáv népszámlálás 2004, Atlas DMR 2004)

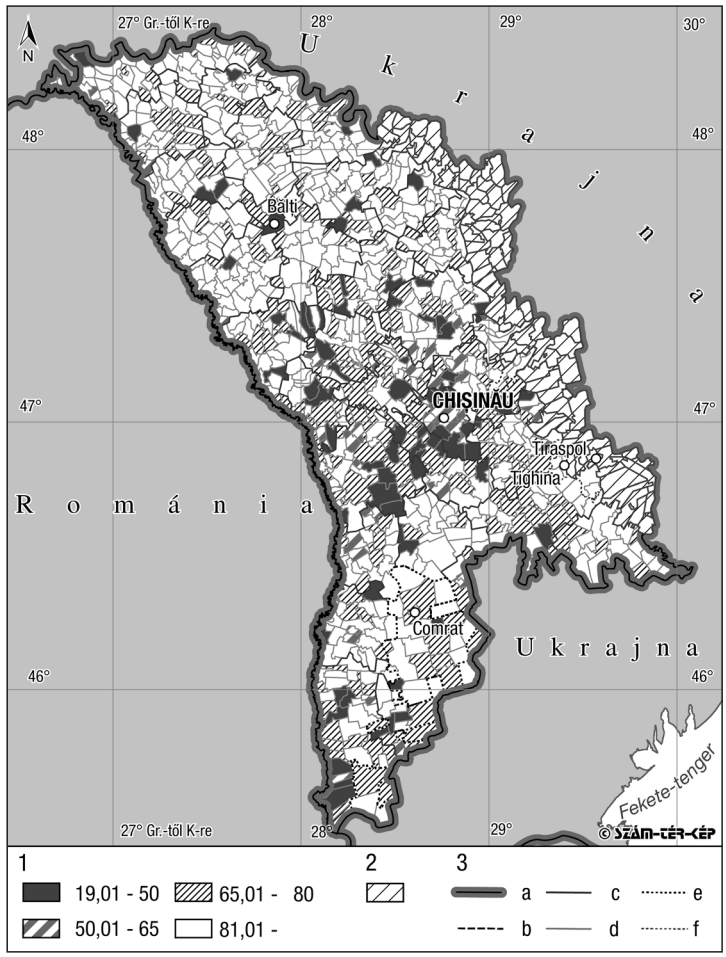
útlevéllel rendelkeznek a Moldova területén élők. Ugyanakkor a rurális területek moldáv lakosságának csökkenése ebben az időszakban kevésbé látványos.

Az 1990-es évek társadalmi és gazdasági válsága a moldovai román nyelvű társadalomban is szakadáshoz vezetett. Ahogy minden volt szocialista országban, a rendszerváltás eufóriájának elmúltával más törésvonalak is kiéleződtek. Moldovában a Romániával való egyesülés napirendről történő lekerülése is leginkább annak volt köszönhető, hogy a társadalom belső problémái felé fordulva más jellegű, a szovjet korszak relatív nyugalmát ígérő politikai erőknek szavazott bizalmat az 1990-es évek közepén.

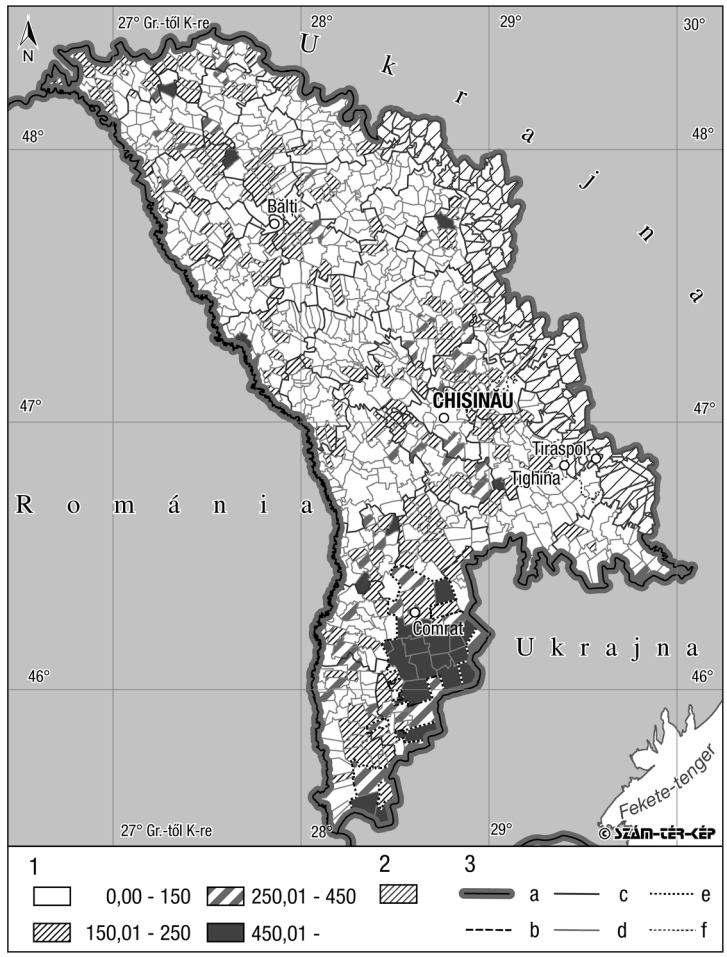
18. ábra Moldova anyanyelvi összetétele rajonok szerint 2004–2014-ben
1 – A lakosság etnikai összetétele, a – moldáv, b – román, c – orosz, d – ukrán, e – bolgár, f – gagauz, g – egyéb, h – Transznyisztriai területegységek lakosságának száma; 2 – A lakosság száma (1000 fő); 3 – A lakosság etnikai összetétele (2004, 2014); 4 – Határok, a – országhatár, b – Transznyisztria és Moldova nem hivatalos határa, c – rajonhatár, d – a Gagauz Autonóm Terület határa, e – vitatott területek határa (Forrás: Moldáv népszámlálás 2004, 2014, Atlas DMR 2004)

Ez eredményezte azt a folyamatot, hogy a hatalom régi-új birtokosai a nemzeti ideológia területén is visszanyúltak a „moldovánizmus"-hoz, igaz már nem annak szovjet értelmezéséhez. Ez leginkább a pozíciók újragondolását jelentette. A Romániával való egységről lemondva a kisebbségek megnyugtatása mellett a vidéki lakosság mobilizálása is cél volt. Ennek pontjai többek között a nyelvi önállóság hangsúlyozása, a moldáv állam kontinuitása és a többnemzetiségű lakosság tényének hangsúlyozása (Zabara, D. A. 2013).

19. ábra A moldáv nemzetiségűek és moldáv anyanyelvűek egymáshoz viszonyított aránya Moldova kommunáiban 2014-ben
1 – A moldáv nemzetiségűek és moldáv anyanyelvűek aránya (%); 2 – Transznyisztria területe - nincs adat; 3 – Határok, a – országhatár, b – Transznyisztria és Moldova nem hivatalos határa, c – rajonhatár, d – a Gagauz Autonóm Terület határa, e – vitatott területek határa (Forrás: Moldáv népszámlálás 2014)

Ezzel szemben megmarad ugyanakkor más csoportoknak („románisták") a román kultúrával közös pontok követelésének igénye is. Ez a folyamat a 2014-es adatokból is látszik, amennyiben jelentős a magukat moldáv nemzetiségűnek vallók aránya, akik ezzel párhuzamosan anyanyelvként a románt (vagy az oroszt) adták meg. Az ilyen identifikációval rendelkező, főleg Chișinăuban és környékén, valamint közvetlenül a Romániával közös határ mentén élők azok, akik többek között más jellegű nyelvpolitikát is szeretnének (*19. ábra*). A két, etnikai-politikai

20. ábra Az orosz anyanyelvűek és az oroszul beszélők egymáshoz viszonyított aránya Moldova kommunáiban 2014-ben
1 – Az orosz anyanyelvűek és az oroszul beszélők aránya (%); 2 – Transznyisztria területe – nincs adat; 3 – Határok, a – országhatár, b – Transznyisztria és Moldova nem hivatalos határa, c – rajonhatár, d – a Gagauz Autonóm Terület határa, e – vitatott területek határa (Forrás: Moldáv népszámlálás 2014)

identitásában különböző, politikailag egyszersmind konkuráló áramlat kizárja egymást, amely a társadalom identitásváltozásának, illetve a politikai stratégiák kialakításának köszönhető. A régi rendszerhez jobban kötődő gárda és a nacionalista nomenklatúra szemben állása fejeződik ki ebben (VAN MEURS, W. 2003).

Jóllehet a fenti folyamatok az orosz nyelv helyzetére negatív hatással bírnak, az orosz nyelvhasználat továbbra is elsődleges a gagauz és bolgár kisebbség körében, valamint a városi orosz és a szintén a nagyobb városok, valamint az ország

északi részében koncentrálódó ukrán lakosság számára. Emellett az orosz anyanyelvűek és az oroszt a mindennapi életben használók egymáshoz viszonyított arányát bemutató térképből az is látszik, hogy e viszonylag jól körülhatárolható csoportokon kívül a főváros tágabb környezetének sok községében a lakosság egy jelentős része is az oroszt részesíti előnyben a mindennapi kommunikációja során (*20 ábra*). Jó okunk van feltételezni, hogy az itt élő magukat moldáv nemzetiségűnek és/vagy román anyanyelvűnek mondók nyelvhasználatában egyéb dimenziók tükröződnek. Ez következhet a régi szovjet rendszer irányába fennálló nosztalgiából következő, az ország jelenlegi politikai törésvonalát is meghatározó tényezőből, amely az egyén szintjén manifesztálódik. De az etnikailag vegyes, nyelvhasználatában az orosz dominálta főváros közelségéből adódó szükségszerűségként is felfogható. Ennek feltárása további, elsősorban terepi kutatásokon alapuló szociológiai felmérés alapján lenne lehetséges.